

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ ПРО ПОЧАТКИ АДВЕНТИЗМУ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Питання початків адвентизму на українських землях висвітлюються в науковій літературі, повідомлення її авторів базуються переважно на спогадах піонерів вітчизняного руху адвентистів. Проте при цьому фактично не використовуються архівні джерела. І хоча кількість останніх є незначною, вона все ж дозволяє дещо конкретизувати перші кроки цього протестантського руху в Україні, спонукає до певних роздумів і висновків. Це і визначило мету нашої роботи – дослідити тему на основі архівних матеріалів.

З'ясовуючи час появи перших громад адвентистів на теренах нашої держави, потрібно враховувати, що не існує однотайності поглядів як серед науковців, так і серед богословів щодо того, кого ж вважати першими адвентистами. Адже певні чинники їх віровчення (проповідь другого пришествя Ісуса Христа, святкування суботи, непоклоніння іконам та інше) ми знаходимо в різноманітних релігійних течіях, які виникли задовго до офіційного сформування першої організації адвентистів в Північній Америці.

Ускладнює процес наукового пошуку витоків адвентизму в Україні й плутанина у виокремленні їх громад із загальної маси так званого сектантства. В офіційних тогочасних повідомленнях, зокрема, владних, православно-церковних, а також у тогочасній періодиці та науковій літературі, адвентистів часто ототожнювали з іудеями, євангелістами, баптистами, суботниками, штундистами та іншими. Такі непорозуміння зустрічаються і в повідомленнях початку ХХ ст., тобто того часу, коли адвентистська течія вже сформувалася в Російській імперії, організаційно і офіційно була визнана владою. Однак і тоді в деяких звітах поліцейських управ і губернських канцелярій назву адвентистів поєднували зі штундистами, суботниками та іншими. У зв'язку з цим виникає питання про те, чи можемо ми вважати адвентистами, наприклад, суботників, громади яких існували в Україні ще в першій половині ХІХ ст. Ще складніша ситуація з виділенням адвентистів із штундистів, адже багато авторів ототожнюють останніх також із баптистами та євангелістами.

У зв'язку зі сказаним, у своїх дослідженнях, під час аналізу та узагальнення матеріалу ми, щоб уникнути неточності у визначенні дати появи перших громад адвентистів на теренах нашої держави, оперуємо лише тими документами, в яких адвентисти чітко названі власним ім'ям або на нього вказують інші, нехай і не прямі чинники.

Із наявних у нас матеріалів перша справа, де згадуються адвентисти на українських територіях у складі Російської імперії (і не просто адвентисти, а саме – адвентисти сьомого дня), датується 1895 роком. Це було донесення Волинського губернатора Міністру внутрішніх справ за №4605 від 25 листопада 1895 року. Його зміст наведемо повністю: «Новоград-Волинський урядник 19 червня цього року представив мені 24 номера газети «Herold der Wahrheit und

Prophetischer Erklarer», що друкується в Базелі, і 7 брошур німецькою мовою, що були відібрані в міщанина колонії Недбіївка Готліба Шульца під час проведення слідства з приводу отриманої інформації про те, що названий Шульц розповсюджує серед німців-колоністів якийсь нове релігійне вчення. Зазначене дізнання з'ясувало, що Шульц, за віросповіданням баптист, належить до секти так званих «суботників», святкує суботу... (курсив тут і далі наш – Р.С.). Серед місцевого населення своїх поглядів він не поширює і взагалі ні в чому забороненому не помічений. Вищезгадані газети і брошури мною були передані на розгляд Високопреосвященного Модеста, Архієпископа Волинського і Житомирського, котрий, повернувши їх, повідомив, що розглянуті, за його дорученням, єпархіальним місіонером-священником Мануїлом Немечком газети і брошури друкуються сектантами, котрі самі себе називають адвентистами сьомого дня і своє товариство вважають останньою справжньою реформацією.

Назва «адвентисти сьомого дня» показує, в чому полягає головна особливість цієї секти, що виникла недавно, у 1863 році (мається на увазі дата появи першої офіційної громади в США – Р.С.), що в недалекому майбутньому слід чекати кінця світу і другого пришествя Спасителя, тому вони й називають себе адвентистами. Відкидаючи необхідність святкування неділі, вони вчать, що потрібно шанувати сьомий день – суботу. Звідси – адвентисти сьомого дня. ...На думку Архієпископа Модеста серед волинських німців-колоністів в наш час знаходиться достатньо багато послідовників адвентистів сьомого дня, або так званих «суботників». Поблизу с. Івановичі Житомирського повіту проживає кілька сімей, котрі святкують суботу, а в неділю працюють. Під час випадкових зустрічей з чехами с. Околки, вони не лише не спростовують свою належність до згаданого товариства, але й обстоюють свої переконання. ...Російські штундисти являються немовби результатом пропаганди німецьких колоністів-вихідців із Вюртемберга, де зародилася секта адвентистів» [Центральний державний історичний архів України - далі ЦДІАУ.- Ф.313.- Оп.2.- Спр. 219.- С. 1-3].

Прокоментуємо цей витяг із архівної справи. Він свідчить про те, що на середину 90-х років ХІХ ст. на Волині адвентисти сьомого дня мали вже добре відпрацьовану схему розповсюдження власної літератури, яка мала певний попит, а він міг бути стабільним лише за умови активної місіонерської діяльності й наявності достатньої кількості послідовників віровчення (про що, до речі, мова йде у справі). Водночас виділені курсивом в тексті місця вказують на те, що деякі чиновники на той час або взагалі не чули про адвентистів, або ототожнювали їх з іншими конфесіями. Так, спочатку автор називає Г. Шульца баптистом і тут же стверджує про святкування ним суботи, не розуміючи, що ці поняття несполучні. Дещо згодом жандарм називає його вже не баптистом, а суботником. Звичайно можна припустити, що Шульц був баптистом-суботником, але ж далі за текстом мова йде про його належність власне до адвентистів. До того ж, існування в Україні течії баптистів, які вшановують суботу, було мало ймовірно, принаймні повідомлень про це ми не зустрічаємо. При цьому факт належності Шульца до течії адвентистів підтверджується іншим джерелом – працею С.Д. Бондара [Бондарь С.Д. Адвентизм 7-го дня.- СПб., 1911.- С. 29].

Таке становище з «обізнаністю» відповідних службовців ми спостерігаємо не лише у XIX, але й у XX столітті, причому в різних регіонах. Скажімо, в донесенні за 1914 рік начальника жандармського управління м. Одеси, полковника Заварзіна в назві конфесії через дефіс з адвентистами сьомого дня написані суботники [ЦДІАУ.- Ф.385.- Оп.2.- Спр.58.- С. 40]. Так само подаються вони і в донесенні начальника Маріупольського жандармського управління ротмістра Купріянова [ЦДІАУ.- Ф.313.- Оп.2.- Спр.2957.- С. 83].

Проте таким невіглаством або байдужістю до оформлення документів грішили не лише чиновники, але й православні священники, які, здавалося б, повинні володіти інформацією про своїх конкурентів на місіонерському просторі. Так, у «Києвских епархиальных ведомостях» говориться, що «сектантство в Київській єпархії з'явилося спочатку у вигляді одного тільки штундівського ухилу, але з часом розділилося на два толки: штундобаптизм і духовну штунду. ...На базі штундобаптизму виникло мальованство й адвентизм або суботство» [Киевские Епархиальные Ведомости.- 1905.- №30.- С. 760 - 763].

Водночас, ті ж «Епархиальные ведомости», тільки з Полтави, вже не зіставляють адвентистів з суботниками, а навпаки – розділяють їх. Зокрема йдеться про «сектанта-суботника, селянина Костянтиноградського повіту, який перейшов в адвентизм» [Полтавские Епархиальные Ведомости.- 1914.- №1.- С.48-49]. Більше того, тут ми спостерігаємо наслідковий зв'язок між першим і другим віровченнями, тобто вказується на трансформацію одного в інше.

Отже, ми маємо різноманітні варіанти одночасного вживання таких понять як адвентисти і суботники. Зрозуміло, що власне суботниками можна вважати ті громади, що датуються раніше 60-х років XIX ст. - часу виникнення адвентистів. Скажімо, у 1828 році згадується діяльність «суботників або євреїв» в Харківській губернії [ДАХО.- Ф.3.- Оп.74.- Спр.281.- С. 74]. Проте як же бути в тих випадках, коли назва суботників зазначається тоді, коли громади адвентистів уже були достатньо розповсюдженими на території України і водночас з ними продовжували діяти й громади суботників. За нашим переконанням, вважати їх належними до адвентистів можна лише після наявності інших, не прямих вказівок на це. Коли при визначенні конфесійної приналежності релігійної громади обидва поняття вживаються поряд, ми віддаємо перевагу поняттю адвентистів, оскільки воно в такому випадку виконує функцію уточнення й підтвердження назви більш пізньої за часом виникнення конфесії.

Крім суботників, адвентистів часто ототожнювали зі штундистами. Інформацію про це також знаходимо в численних звітах, директивах поліцейських управлінь. Так, у рапорті Вінницького повітового урядника Подільському губернатору за 1912 рік сказано, що «штундисти (вони ж – адвентисти) у ввіреному мені повіті наявні в обмеженій кількості». В рапорті Ольгопольського урядника Подільському губернатору ще більше безглуздя з назвою конфесії, яка діє на території його повіту: «Ці штундисти називають себе євангельськими християнами і святкують замість неділі суботу» [Там само.- Оп.861.- Спр.312.- С. 18, 24].

Ускладнює наш пошук й тодішня надзвичайна широта та ємність поняття «штундизм». Судячи з літератури та архівних джерел, його застосовували для позначення: сектантства загалом, частини так званого православного сектантства, фактично всіх пізньопротестантських течій, іновірців взагалі. Крім того, штундистами називали й тих, хто відійшов від інших, офіційно діючих в Росії церков. Ймовірно початок різнобічному судженню про штундизм покладено в перші роки після його виявлення, коли він ще не отримав чіткого пояснення, але вже став своєрідним штампом, у який згодом лише вкладали необхідний, залежно від кон'юнктури, зміст.

Водночас і самі адвентисти не завжди правильно ідентифікували себе. Нерідко дійсна назва конфесії перекручувалася в самоназві віруючих у зв'язку з їх неграмотністю або недостатньо якісною роботою проповідників. До того ж, головна увага на молитовних зібраннях приділялася переважно основам віровчення. Віруючі більше турбувалися про свій внутрішній світ, глибину віри, оскільки для них це було визначальним у стосунках зі Всевишнім. Тому інколи в назву громади «додавали» загально або найбільш уживані для позначення протестантів слова, наприклад, «євангелісти», «євангельські». Скажімо, «сектанти» Старокостянтинівського повіту стверджували, що вони належать до «євангельського союзу адвентистів» [ЦДІА України.- Ф.1599.- Оп.1.- Спр.258.- С. 33]. За нашим переконанням, вони це робили швидше традиційно, при цьому не завжди розуміючи дійсний зміст поняття. До речі, спілкуючись із сучасними протестантами, ми зіткнулися з такою ж ситуацією. Багато з них не могли визначити до якого віросповідання належать.

Нарешті, потрібно звернути увагу на ще один важливий аспект у маніпулюванні громад власними назвами. У 1879 році держава дозволила вільно діяти і відправляти духовні потреби німцям-баптистам. Однак уже у 1882 році Міністерство внутрішніх справ внесло поправку, в якій зазначило, що цей дозвіл на розповсюджується на українців і росіян, тобто (по-тодішньому) на «штунду». Ще пізніше, у 1894 році остання була визнана «особливо небезпечною сектою», її адепти постійно переслідувались. Такі обставини змушували громади так званих штундистів змінювати свої назви на баптистів. Не виключено, що це могли робити і громади адвентистів, які в законодавчому порядку ще не отримали підтвердження свого статусу (це буде зроблено лише у 1906 році), але вже бажали існувати легально, хоча б і під іншою назвою.

Звернімося для з'ясування питання назв релігійних спільнот до сучасності. Зараз ми також маємо назви багатьох протестантських церков, особливо тих, що не належать до офіційно зареєстрованих всеукраїнських об'єднань, надто різноманітні. Вовни часто називають себе по-різному, не вказуючи при цьому свою конфесійну приналежність на історичну назву своєї конфесії: «Церква Христа», «Світло життя» і так далі. Можливо до цього їх спонукає закріплене у свідомості людей не без «сприяння» минулої влади негативне або обережне ставлення до так званих сектантів (баптистів, адвентистів та інших), а можливо це, знову таки, сучасна релігійна традиція.

Як бачимо, певні проблеми з визначенням конфесійної належності громад адвентистів дійсно є. Це набуває особливої ваги під час з'ясування дати першої появи адвентистів на українських землях у складі Російської імперії.

Загально прийнята на сьогодні дата виникнення вітчизняного адвентизму 1886 рік опосередковано підтверджується частиною архівних джерел. Так, у донесенні за 1910 і 1911 роки харківської поліції в Департамент поліції МВС про діяльність місцевих адвентистів говорилося, що «з'явилися вони в Росії ще у 80-і роки XIX ст. з Америки» [ЦДІА.- Ф.705.- Оп.1.- Спр.709.- С. 3,2].

Повідомлення про «сліди» адвентистів у Криму маємо в донесенні прокурора Одеської судової палати: «Адвентизм вторгся в Росію з Німеччини (Гамбурга), пустивши коріння на Півдні: в Криму, на Кавказі й в інших місцях. ... У Росії адвентизм проповідують німці Перк, Гамбургер, Деркенд та інші. Вони першочергово організували громади в Євпаторії та на її околицях» [Там само.- Ф.419.- Оп.1.- Спр.6864.- С. 3]. Проте, не виключно, що про таке датування та місце розташування влада могла дізнатися з наявної літератури (згадаємо хоча б працю С.Д. Бондара), в якій, у свою чергу, були використані повідомленнями всеросійського та інших з'їздів адвентистів. При цьому називаються прізвища керівників адвентистів, які діяли лише у тому регіоні, звідки надійшло повідомлення, а решту, навіть більш значимих за статусом в організації, наприклад, І. Львова, Г. Лебсака, не згадують. До того ж, нічого не сказано про проповідника, який, власне, й заснував першу громаду в Берди Булаті – Л.Конраді.

Ми не заперечуємо визначену дату появи адвентистів на наших теренах – 1886 рік, однак не знаходимо в архівах інформації, яка б її підтверджувала. Скажімо, в донесенні начальника Таврійського губернського жандармського управління за 1885 рік про існування адвентистів нічого ще не сказано, хоча за даними його дослідників вони повинні були б бути (згадаємо послідовників Я. Ресвіка, що сповідували суботу). В той же час інформація є про громади баптистів та їх керівників [Державний архів в Автономній республіці Крим.- Ф.26.- Оп.2.- Спр.2093.- С. 2].

Можливо до часу створення громади адвентистів влада нічого про її віруючих ще не знала. Тоді повідомлення про це повинно було з'явитися пізніше, щонайдалі - у 90-і роки XIX ст. Читаємо справу за 1893 рік про сектантство в Таврійській губернії [Там само.- Ф.27.- Оп.1.- Спр.8859.- С. 3-17]. І знову перелічені й охарактеризовані конфесії баптистів, євангельських християн, менонітів, але жодної згадки про адвентистів. Те ж саме й у справі за 1899 рік «Про розповсюдження штундизму в Таврійській губернії» [Там само.- Спр.9231.- С. 1-4].

Є відомості й з місцевості, де, як загально визнано, зорганізувалася перша громада адвентистів (мається на увазі с. Берди Булат Перекопського повіту). У повідомленні за 1896 рік вказується, що в цьому поселенні діяла громада сепаратистів у кількості 10 осіб. Її очолював Михайло Еберле. Водночас жодної згадки про існування тут громади адвентистів у кількості щонайменше 19

осіб, яких хрестив Л. Конраді (як вказується про це в літературі), немає [Там само.- Спр.9055.- С. 3].

Нарешті звернімося до документа, який заслуговує на особливу увагу, оскільки готувався для Ober-прокурора Св. Синоду. За його вказівкою чиновник з особливо важливих доручень Василь Михайлович Скворцов (відомий дослідник «сектантства» - Р.С.) у 1894 році надіслав запит у Духовну консисторію Таврійської губернії про становище розкольників і сектантів у ній. Відповідь підготував єпархіальний місіонер П. Сердобольний. Прочитуємо деякі витяги з його доповідної записки: «...Більшість сектантів складають молокани різноманітних толків і пашковці, що вийшли з молокан, штундобаптисти та ін.; усіх молокан біля 2356 чоловік; решта ж, як то: мар'янівці (ново скопці), шалапути (хлисти), анабаптисти, антиквєстисти, сепаратисти і штундобаптисти, складають порівняно з першими незначну меншість» [Там само.- Ф.118.- Оп.1.- Спр.2384.- С. 3]. Як бачимо, в переліку «сект» адвентистів знову немає, але ж вони повинні бути. Отже, або вони дуже ретельно конспірувалися, або їх ототожнювали з іншими течіями. Можливо доказом на користь нашої останньої думки може слугувати інший витяг із уже цитованого повідомлення. Так, на аркуші 6 читаємо: «Спочатку штундобаптисти з'явилися в Таврійській єпархії серед молокан... близько 1882-1883 років, оскільки після цього молоканство стало швидко розпадатися на більш менші секти. У зв'язку з тим, що молоканські проповідники вільно влаштовують молитовні зібрання і поширюють своїх керівників і в православних селах..., штундобаптизм розвивається все більше і більше. Цьому немало сприяє та обставина, що ці сектанти... відкрито про себе не заявляють, прикриваються православ'ям: щорічно сповідаються, хрестять своїх дітей, ховають своїх покійників за православним обрядом...» [Там само.- Ф.118.- Оп.1.- Спр.2384.- С. 6].

Таким чином, можливо, що у перші роки після заснування кримські адвентисти, не маючи законних прав на свою діяльність, могли її приховувати від влади, називаючи себе штундобаптистами. До того ж, певна їх частина, ймовірно, не повністю розірвала зв'язок із православ'ям і продовжувала частково дотримуватися його обрядів.

Із наявних у нас архівних матеріалів перші вживання назви щодо адвентистів у Таврійській губернії загалом і в Криму зокрема з'являються лише після 1906 року, тобто дати, пов'язаної з узаконенням їх діяльності, коли адвентисти отримали такі ж права, як і баптисти. На цей час припадає масова легалізація громад і їх кількісне зростання. Можна припустити, що значна частина громад діяла й до того часу, але заявила про це лише після легалізації. Щоправда в постреволуційні роки і в період реакції облік «сектантства», швидше за все, не вівся, оскільки перша інформація про масові переходи із православ'я в адвентизм датується 1910 роком, коли реакція згорталася і почалися реформи П. Столипіна [Там само.- Спр.10017.- С. 12, 1 - 15, див. також: там само.- Спр.11564.- С. 1-16].

Загальну ж характеристику становища адвентистів у Таврійській губернії маємо тільки у 1915 році. Зокрема зазначалося, що в Дніпровському і

Перекопському (звідки і с. Берди Булат) повітах вони взагалі відсутні і що проживають вони «винятково в Євпаторійському, Симферопольському та Бердянському повітах». Причому, громади адвентистів достатньо великі. Наприклад, у Євпаторійському повіті нараховувалося 87 адвентистів. На нашу думку, така кількість adeptів навряд чи могла виникнути за короткий строк, а отже, повинна б мати свою історію, яка розпочиналася б задовго до зазначеної дати. Водночас не можна впевнено стверджувати, що своїми корінням вона сягає аж у XIX ст.

Відомостей про діяльність адвентистів у XIX ст. небагато, проте, що важливо вони стосуються різних регіонів України. Це свідчило про розгалуження течії. Одне з повідомлень безпосередньо не вказує на діяльність адвентистів, однак непрямі чинники, на наш погляд, це доводять. Це була виписка за 1899-1900 роки із засідань Харківської місіонерської ради у сектантських справах за участю священників із «вражених сектантством місцевостей» [Состояние сектантства в Харьковской губернии.- Харьков, 1901.- С.67 - 68 / Евангельское движение в Евразии (материалы и документы).- Электронная Христианская Библиотека. Выпуск 1.1.- С. 69]. Розповідає один із священнослужителів: «Осередком і об'єднуючим пунктом для всіх штундистів Харківської єпархії слугує Харків. Штунда з'явилася тут років 12-13 тому. Її заніс сюди такий собі Бойченко із Кубанської області. ...Так у Харкові з'явилася маленька штундова громада, котра складалася поки що з незначних за розумовими здібностями та майновим станом людей. Тоді їм на допомогу і для подальшого розповсюдження штунди в Харків був присланий якийсь Гербріх, як кажуть з-за кордону. Він... значно збільшив кількість штундистів. ...У 1890 році почалися дізнання та слідство поліції щодо пропаганди штунди в Харкові. Головний її поширювач - Гербріх - поїхав. Штундисти лишилися як вівці без пастиря. Проте слідом за ним з'явився Федір Прохорів Баліхін (за віросповіданням баптист - Р.С.), державний селянин із с. Астраханки Таврійської губернії. Він доклав зусиль для створення тут штундобаптистської громади з усіма її порядками. Він же рішуче виступив проти святкування суботи, що проповідував Гербріх». Далі православний священник перераховує «співробітників» Баліхіна (Житкова, Клейберга, Іванова, Делякова, Мазаєва), які, за нашими даними, всі були баптистами.

Отже, процитований уривок дає можливість зробити нам кілька висновків. Так звана штундистська громада в Харкові з'явилася щонайпізніше у 1888 році. До якої конфесії (українського штундизму, баптизму, євангельського християнства чи адвентизму) спочатку належали її представники, невідомо. Однак те, що після появи в тому ж році серед них так званого Гербріха вона стала належати адвентистам, у нас не викликає сумнівів, оскільки відомо, що її віруючі вшановували суботу. Суботником Гербріх навряд чи міг бути, адже, судячи з прізвища, за походженням він був німцем, до того ж приїхав із-за кордону, а проповідники суботників були переважно місцевими. Крім того, ця течія була вже застарілою, кількість її adeptів зменшувалася, а тому питання про ефективну місіонерську діяльність вже було не – актуальним. Після від'їзду Гербріха в громаді з'явився проповідник конфесії баптистів Баліхін, який переорієнтував

більшість членів у свою віру. Проте частина віруючих залишилася адвентистами, оскільки, як свідчить це ж повідомлення, у 1901 році в Харкові діяло «біля 200 штундистів, які поділялися на три групи: штундобаптистів (власне баптистів - Р.С.), пашковців (євангельських християн - Р.С.) і суботників (адвентистів - Р.С.). Суботники прилучаються до штундобаптистів у зв'язку зі своєю малою чисельністю» [Там само].

Таким чином, ми можемо стверджувати про факт існування в Харкові у 1888 році громади адвентистів. Однак, за нашими даними, це не перша згадка про них. Є більш рання і, до того ж, із чітким зазначенням назви конфесії. Звернімося знову до архівів. У доповідній записці Волинського губернатора за №418 від 14 лютого 1896 року йдеться вже про відомого нам Готліба Шульца. Із складеної інформації видно, що згідно з його заявою, він «перейняв учення адвентистів 18 років тому від пруського підданого Рапуна, котрий мешкав в м.Горошках Житомирського повіту». Шульц разом з Рапуном «читав Біблію і випишував із Гамбурга (нагадаємо - центру адвентизму в Європі) брошури і газети...» [ЦІАУ.- Ф.442.- Оп.694.- Спр.219.- С. 12].

Час переходу Шульца в адвентизм - 1878 рік, а відтак - це дата появи першої групи адвентистів на українських землях у складі Російської імперії. Водночас відомо, що адвентистський місіонер Рапун мешкав у сусідньому повіті, а тому їх зустріч із Шульцем могла відбутися лише через деякий час. Отже, Рапун міг займатися поширенням адвентизму і до зазначеної дати. Цілком ймовірно, що він міг мати інших неофітів, зокрема таких як Шульц. Тобто перші адвентисти могли бути в Україні вже в середині 70-х років XIX століття.

Таке припущення, враховуючи його велику ймовірність, дуже спокусливе (згадаймо хоча б проповіді М.Чеховського ще у 1867 році в Чернівцях, що в сусідній Західній Україні, а також діяльність так званого «товариства» Ф.Бабієнка на Волині і також у 70-і роки XIX ст.). Проте, дотримуючись історичної об'єктивності, зупинимося на даті 1878 рік, у крайньому разі до виявлення більш ранньої версії появи адвентизму в Україні.

Саме цим роком ми позначаємо появу перших адвентистських організацій (щонайменше - груп віруючих) в українських землях у складі Російської імперії. На нашу думку, першими громадами можна не обов'язково вважати ті, члени яких були офіційно висвячені рукопокладеним проповідником, про що, до речі, нічого не зазначено в тодішньому церковному статуті адвентистів. Скажімо, М.Чеховський вважається засновником адвентистських общин у деяких країнах Європи. Водночас він не був офіційним рукопокладеним проповідником від Генеральної Конференції Церкви адвентистів сьомого дня. Постає питання, а чи можна тоді ці громади вважати легітимними?

До речі, в євангельських християн (також протестантів) аж до середини 40-х років XX ст. була поширеною практика існування громад і навіть об'єднань, які очолювалися не рукопокладеними пресвітерами. І це не завадило створити їм всеросійський союз та його регіональні організації.

Насамкінець усе вище викладене потребує свого узагальнення й висновків. Отже, в науковій історичній літературі питання зародження

адвентизму на українських землях у складі Російської імперії було досліджене ще на початку ХХ століття. Тоді ж була визначена і дата 1886 року, яка, хоч і з деякими застереженнями, не зазнала змін і до сьогодні. Архівні ж джерела, як ми вважаємо, додали матеріалів у розв'язувану проблему, що викликало як нові запитання, так і неоднозначні відповіді на них. Зокрема, в архівах існують різноманітні трактування самого поняття «адвентисти». З ними ототожнювали і суботників, і євангельських християн, і так званих штундобаптістів. Нерідко взагалі називали одним, на той час загально вживаним словом - сектанти. Це ускладнило пошук відправної дати появи адвентизму. Проте, при встановленні найнижчої граничної межі появи адвентистів на вітчизняному просторі, ми керувалися винятково тими архівними повідомленнями, в яких чітко зазначалося поняття адвентист. Результатом нашого дослідження стала дата – 1878 рік.

На наш погляд, релігійною громадою на початковому етапі її формування можна вважати таке об'єднання віруючих, які, щонайменше, пов'язані одним віровченням і можуть себе відповідно до нього ідентифікувати. Як сказано вище, таке утворення адвентистів діяло в українських землях уже у 1878 році. Беручи це до уваги, можна стверджувати, що українські адвентисти, які в 2006 році відзначали 120-річчя своєї Церкви на українських теренах, вже у 2008 році можуть святкувати її 130 річницю. Хоча, не виключаємо, що й це датування може бути не остаточним.

*Л. Шугаєва** (м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕЛІГІЙНОГО ОБ'ЄДНАННЯ ІСТИННО ПРАВОСЛАВНИХ ХРИСТІЯН В УКРАЇНІ

Релігійне об'єднання істинно православних християн з'являється наприкінці 30-х років ХХ ст. у межах діяльності істинно православної церкви. Радянський сектознавець і дослідник Ф. Черкавенко, що видрукував книги під прізвищем Федоренко, причину виникнення істинно православного християнства вбачав у розпаді громад істинно православної церкви у 40-х роках ХХ ст. і на її уламках виникнення нового релігійного об'єднання – істинно православного християнства (Федоренко Ф. Секты, их вера и дела.- М., 1985.- С. 214). Ми не можемо погодитися з таким баченням і аргументацією виникнення істинно православного християнства. Історія свідчить, що істинно православна церква у 40-х роках ХХ ст. не розпалась і успішно діє по теперішній час. На нашу думку, виникнення у лоні істинно православної церкви (далі – ПЦ) істинно православних християн (далі – ПХ) наприкінці 30-х років ХХ ст. слід шукати у

* Шугаєва Л.М. – кандидат філософських наук, доцент, докторант Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України, доцент Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету.

результатах тих жахливих репресій, які випали у 30-ті роки ХХ ст. на долю послідовників ПЦ.

Істотним питанням у вивченні становлення й трансформації ПХ є питання про виокремлення ПХ за низкою характеристик і ознак. Для цього ми скористаємося терміном „катакомбний феномен”, „катакомбна церква”. Прийнято вважати, що до катакомбної церкви належать ті рухи в лоні російського православ'я, які відмовлялися мати літургічне або адміністративне спілкування з Московським патріархатом через його підпорядкування радянському режимові. Катакомбний феномен відомий також як істинно православна церква й істинно православні християни. Радянські науковці так і не вирішили питання стосовно того, чи є ПЦ й ПХ двома течіями чи однією (Клибанов А.И. Религиозное сектанство и современность (социологические и исторические очерки).- М., 1969.- С. 96). Найбільш поширеною була думка про те, що це один рух, але назва „істинно православні християни” вживається стосовно тих громад, які не мають священників (Див.: Демьянов А.И. Истинные православные християне.- Воронеж, 1977.- С. 92-94); Зыбковец Н.Ф. Национализация монастырских имуществ в Советской России.- М., 1975.- С. 81). Та й радянські чиновники не дуже вдавалися до аналітичної роботи, оскільки інформації у Раду у справах релігій при Раді міністрів подавались переважно під спільною назвою. Наприклад, уповноважений у справах релігій по Миколаївській області повідомляв, що у 1977 р. у м. Миколаєві діяла громада ПЦ-ПХ (Центральний державний архів вищих органів влади України (далі – ЦДАВО).- Ф. 4648, оп. 5, од. зб. 330, а,8), а у 1973 р. громаду леонтіївців також віднесли до ПХ (ЦДАВО.- Ф. 4648, оп. 7, о. зб. 52, а. 33-94).

Не слід водночас змішувати істинно православну церкву християн-прочан й просто істинно православних християн. Істинно православна церква християн-прочан є катакомбною гілкою старообрядництва.

Послідовники істинно православного християнства не заперечують Православної церкви назагал, а лише сучасну їм Православну церкву, тобто вони стоять на тих самих позиціях, що й істинно православна церква. ПЦ й ПХ не визнають сучасного їм духовенства, відмовляються від здійснюваних ним таїнств.

На відміну від ПЦ істинно православні християни по-своєму трактують вчення про Святу Трійцю. Особливо це стосується Ісуса Христа і Святого Духа. Заперечення права священнослужителів на посередництво між віруючими і Богом також знайшло своє обґрунтування у віровченні. Істинно православні християни вважають, що Бог-Син може безпосередньо, без священників спілкуватися зі слугами Божими. Дух Святий також без посередництва священників може освячувати своєю благодаттю весь довоколишній світ, житло, вселятися в окремих віруючих (ЦДАВО.- Ф. 4648, оп. 3, од. зб. 355, а. 15). Усе ж щодо заперечення таїнств ПХ не послідовні. Вони заперечують таїнство священства, миропомазання, освячення, а таїнства покаяння і причастя, хоча й визнаються ними, але втрачають свій православний смисл. Справа в тому, що ПХ відчувала гострий брак священнослужителів, а тому члени течії, які не мали